

slituje nad vašimi dušemi.“ Po vynesení rozsudku Campion a další odsouzení začali zpívat *Te Deum*.⁴⁷

ALŽBĚTINSKÁ TAJNÁ POLICIE

V roce 1583 se začal šéf anglické tajné policie sir Francis Walsingham intenzívně zajímat o katolíky ze Shakespearova kraje Warwickshiru, především o rodinu Ardenových a Throckmortonových, které žily v bezprostředním sousedství Stratfordu. Walsingham se od svých četných informátorů dozvěděl, že v okolí Stratfordu se chystá katolické spiknutí proti královně. V nervózní a trýznivé atmosféře, kdy nikdo nevěděl, zda je či není špehován, se rozšířila zpráva, že 25. října 1583 byl v hospodě poblíž Stratfordu zatčen mladík jménem John Somerville. Údajně měl veřejně provolávat, že královna Alžběta je kacírka, že by její utátá hlava měla být nabodnuta na kopí a vystavena na Londýnském mostě a že se jí pokusí zavraždit. Není jisté, zda se John Somerville takto choval, navíc o něm bylo známo, že není vyrovnané mysli, a jeho protistátní řeči tak mohly být důsledkem jeho duševní poruchy. Jisté však je, že Tajná rada a sir Francis Walsingham pokládali spiknutí proti královně Alžbětě za smrtelné nebezpečí pro protestantský stát a odhodlali se k tvrdému zásahu proti vlivným katolickým rodinám ve Warwickshiru.

John Somerville byl zeť významného katolíka Edwarda Ardena, o němž bylo známo, že v jeho domě působí katolický kněz převlečený za zahradníka a že poskytl útulek stoupen-cům Edmunda Campiona. Navíc v roce 1575 urazil Roberta Dudleyho, hraběte z Leicestru, Alžbětina oblíbence, který měl ve Warwickshiru obrovskou, téměř neomezenou moc. Dne 2. listopadu 1583 dorazil do sídla Thomase Lucyho v Charlescotu pověřenec Tajné rady Thomas Wilkes, usadil se tam na čtrnáct dní a spolu s Thomasem Lucym a jeho lidmi přepadával sídla význačných katolíků v okolí Stratfordu. Obětí největšího ozbrojeného útoku bylo sídlo Edwarda Ardena v Park Hallu. Ardenovi v tomto sídle žili již od 11. století, jejich předci bojovali ve válce růží a patřili k nejváženějším rodinám v širokém okolí Shakespearova kraje.

Edward Arden byl obžalován ve Warwicku, posléze odvezen jedním stratfordským rad-ním do Londýna s několika bednami usvědčujících dokumentů a uvězněn v Toweru. Týden po něm se v Toweru ocitla i jeho žena Mary a jeho dcera Margareta. Dne 16. prosince byli Edward Arden a jeho manželka na londýnské radnici odsouzeni k trestu smrti. Mary Arde-nová byla omilostněna, ale Edward Arden byl 19. prosince 1583 převezzen do Newgatu. Na druhý den byl na katru odvečen koňmi na popraviště do Smithfieldu. Na popravišti

⁴⁷ Kinney, Swain, s. 107–108, Alford, s. 108–118, Ackroyd 2012, s. 393–397, Greenblatt 2014, s. 106–110.

prohlásil, že byl souzen a odsouzen na základě falešných obvinění ze spiknutí, že je nevinný a jediným jeho proviněním je, že vyznává katolickou víru. Poté ho soudce vyzval, aby se připravil na to, že bude pověšen, zaživa odříznut ze šibenice, že mu bude odříznut pohlavní orgán, pak mu budou zaživa vyňaty vnitřnosti z těla a před jeho vlastníma očima budou spáleny. Vše probíhalo veřejně a za účasti publika. Prodávalo se občerstvení a pro kapsáře a prostitutky to byl zlatý důl. Toto divadlo smrti patřilo k hojně navštěvovaným alžbětinským veřejným zábavám. Popravy se konaly většinou na tržištích či jiných místech, kde se shromažďovalo hodně lidí, nejčastěji v Tyburnu, Smithfieldu, Cheapsidu nebo v St Giles.⁴⁸

Agenti Walsinghamovy tajné policie delší dobu sledovali také sira Francise Throckmorta. Věděli, že Francis Throckmorton (1554–1584) udržuje písemný styk se skotskou královnou Marií Stuartovnou ❖ a spolu s ostatními spiklenci a za finanční podpory vévody z Guise, španělského vyslance Mendoza, španělského krále Filipa II. a římského papeže připravuje invazi 12 000 španělských, německých a italských žoldnéřů do Anglie, k níž mělo dojít koncem června 1583. Francis Throckmorton byl zatčen a obviněn ze spiknutí, jehož cílem bylo zorganizovat invazi cizích armád do Anglie, zavraždit Alžbětu, dosadit na trůn Marii Stuartovnu a navrátit Anglii do lůna katolické církve.

Dochovala se listina z 18. listopadu 1583, v níž sir Francis Walsingham žádá svého agenta Thomase Wilkese, aby byl osobně přítomen mučení Francise Throckmorta. Další deníkový záznam z Toweru uvádí, že téhož dne byl Francis Throckmorton natažen na skřípec, poté zavřen v mučírnu nazvané Little Ease (doslova „málo pohodlí“), kde se nemohl ani hnout. Dne 20. listopadu začal pod výhrůzkou dalšího mučení vypovídat. Během dalšího vyšetřování 2. a 4. prosince doznal, že udržoval styky se španělským vyslancem donem Bernardinem de Mendoza, jemuž podával zprávy o nejvýhodnějším místě pro přistání katolické flotily na anglickém pobřeží a zprostředkoval mu kontakty s anglickými katolíky.

Vyšetřování komise, kterou řídil Thomas Lucy, pokračovalo i v roce 1584 a pátrání po katolickém protistátním spiknutí se rozšířilo do městeček a vesnic severně od Stratfordu (Lapworth, Rowington, Baddesley Clinton).

V Rowingtonu byla například vyslýchána katolická rodina Skinnerů, která údajně poskytla pomoc kněžím z jezuitské mise Edmunda Campiona. Walsinghamovi informátoři a tajní agenti posílali znepokojené Tajné radě zprávy o místních katolících, kteří skrývali jezuitské kněze, hájili nárok Marie Stuartovny na anglický trůn a věřili, že Anglie se buď navrátí ke starému náboženství, anebo v zemi nakonec zavládne náboženská svoboda a tolerance. V tom posledním bodě nakonec měli pravdu, netušili pouze, že Angličané si

⁴⁸ Wood, 92–93.

na náboženskou pluralitu a toleranci budou muset počkat přibližně dalších sto let. Zatím však Thomas Lucy a jeho lidé prohledávali domy a usedlosti a usilovně hledali závadné, to jest katolické tiskoviny. Jeho stratfordský agent Henry Rogers obdržel za podobné informace nemalý peníz z kapitoly státního rozpočtu, za niž odpovídal šéf alžbětinské tajné policie sir Francis Walsingham.⁴⁹

Dne 21. května 1584 byl Francis Throckmorton souzen a odsouzen k smrti pro velezradu. Tři neděle poté vyšel v Londýně pamflet obsahující detailní popis plánovaného spiknutí. Pamflet byl přeložen do latiny a rozeslán do evropských zemí, aby čelil katolické propagandě a obhajoval postup anglikánských soudů proti spiklencům, kteří představovali smrtelnou hrozbu bezpečnosti státu. Dne 10. července 1584 byl Francis Throckmorton popraven v Tyburnu.⁵⁰

V době příprav španělské invaze do Anglie se někteří angličtí katolíci pokoušeli pod záminkou vymítání ďábla obracet mnoho obyčejných lidí na katolickou víru. V letech 1585–1586 skupina anglických katolických kněží vedená jezuitou Williamem Westonem uspořádala několik obřadů vymítání ďábla. Došlo k tomu v domě sira George Peckhama z Denhamu v buckinghamském hrabství. Přestože tyto obřady byly anglikánskou církví přísně zakázány, pokládaly se za velezradu a trestaly se smrtí, docházelo k nim často a vzbuzovaly velkou pozornost.

Dne 21. prosince 1586 byl v Londýně popraven šestadvacetiletý jezuitský kněz Robert Debnale, Shakespearův spolužák z King's School ve Stratfordu a soused Shakespearovy ženy ze Shottery. Byl obviněn z provozování zakázané magie a vymítání ďábla. Důkaz jeho viny se opíral o svědecké výpovědi lidí ze Stratfordu a okolí. Jednou z nich byla i Sára Williamsová, jejíž výpověď doslova přetiskl kaplan londýnského biskupa Samuel Harsnett ❖ v knize *Odhalení neslychaných papeženských podvodů*.

Angličtí katolíci v okolí Stratfordu a Warwicku byli reformačním terorem, jehož krutost předčil jen katolický teror Marie Tudorovny, šokování a paralyzování. Většina lidí ve Stratfordu a jiných městech a vesnicích Warwickshiru se domnívala, že Edward Arden, Francis Throckmorton a další katolíci ze Shakespearova kraje byli odsouzeni a brutálně popraveni na základě falešných obvinění a že jediným jejich hříchem bylo jejich katolické vyznání. Obavy sira Francise Walsinghama, Williama Cecila, Tajné rady a parlamentu, týkající se hrozící invaze katolických vojsk do Anglie, však byly, jak ukázal následující vývoj událostí, oprávněné.

⁴⁹ Ibid., s. 94–96

⁵⁰ Alford, s. 152–174.

BABINGTONOVO SPIKNUTÍ A MARIE STUARTOVNA

Anthony Babington (1561–1586) se nenechal odradit neúspěchem Roberta Ridolfiho ❖ a Francise Throckmorta ❖ a spolu s Johnem Ballardem, absolventem katolického semináře Williama Allena ❖, naplánoval nové spiknutí. Oba spiklenci si přáli, stejně jako před nimi Ridolfi a Throckmorton, svrhnout alžbětinský reformační režim a obnovit katolickou moc v zemi, ale lišili se v názoru, jakým způsobem převrat, jemuž říkali „akce“ (Enterprise), provést. Zatímco John Ballard prosazoval okamžitou invazi katolických mocností do Anglie, Anthony Babington se domníval, že španělský král Filip má naléhavější starosti v Nizozemí a papež Sixtus V. není zatím připraven invazi podpořit. Navíc by podle jeho názoru invaze nemusela být úspěšná, dokud žije královna Alžběta, neboť invazní vojska by těžko získávala tolik potřebnou podporu obyvatelstva. Dospěl tudíž k názoru, že nejučinnější bude nejdřív zavraždit královnu Alžbětu, osvobodit Marii Stuartovnu z přísně střeženého domácího vězení ve Staffordshiru a pak ji se zahraniční vojenskou podporou dosadit na anglický trůn.

Od roku 1568, kdy Marie Stuartovna, královna skotská, požádala Alžbětu o politický azyl, musela Alžběta čelit neustálému tlaku svého prvního ministra Williama Cecila, Tajné rady a většiny parlamentu, aby vydala rozkaz k popravě skotské královny. Marie Stuartovna měla nárok na anglický trůn odvozený od Alžbětina dědečka Jindřicha VII., a dokud žila, představovala pro alžbětinský režim krajní nebezpečí. V případě smrti královny Alžběty, která neměla děti, byla Marie Stuartovna jednoznačně první právoplatnou následnicí anglického trůnu, zatímco její syn Jakub připadal v úvahu až po ní. A protože katolíci, ať již angličtí nebo evropští, neuznávali manželství Jindřicha VIII. s Annou Boleynovou za legitimní, byla pro ně Alžběta nemanželským dítětem, tedy bastardkou, jak s oblibou říkali, navíc kacířkou exkomunikovanou papežem. Odstranit Alžbětu a dosadit na anglický trůn katoličku Marii Stuartovnu, se jim jevilo jako akt spravedlnosti a pravé, to jest katolické, víry.

Jeden z mnoha spiklenců, jejichž cílem bylo zavraždit královnu Alžbětu, se jmenoval William Parry. Jeho úmysl byl odhalen a Parry byl 2. března 1585 popraven. Mnozí angličtí katolíci, jedním z nich byl například Thomas Tresham, s jeho záměrem nesouhlasili a dávali to veřejně najevo. V oxfordské Bodleian Library se zachovala anonymní báseň nazvaná symbolicky *Sedmnáctý listopad*, což byl den nástupu královny Alžběty na trůn. Z textu básně vyplývá, že autor je anglický katolík vyjadřující ostře protijezuitské postoje. Cílem jezuitů podle něho bylo zmařit úsilí alžbětinské vlády najít kompromis mezi katolickou vírou a respektem k anglické královně. Autor básně posléze zmiňuje Williama Parryho a jeho plánované spiknutí a připomíná, že právě takoví spiklenci donutili královnu a její vládu k tvrdým represím.⁵¹

⁵¹ Shell, Alison, s. 117–118.

Pro alžbětinský politický establishment byla královna Marie nepřitelem číslo jedna. Vévoda z Guise, hlavní iniciátor zběsilého vraždění hugenotů v průběhu bartolomějské noci, byl jejím bratrancem a Marie sdílela jeho militantně vyostřený protireformační postoj. Navíc se proti ní vzbouřili skotští páni a vyhnali ji ze Skotska. V paměti lidí přežívala vražda jejího manžela lorda Darnleyho v roce 1567. Lord Darnley byl zavražděn milencem královny hrabětem z Bothwellu a tato událost byla známá jako „Darnleyho skandál“. Třebaže se nikdy nepodařilo účast královny Marie na této vraždě prokázat, již to, že si královna brzo po smrti svého manžela vzala hraběte Bothwella za manžela, nebylo skotskými pány přijímáno s pochopením. Podezřelé okolnosti vraždy a následné jednání královny byly poslední kapkou pro skotské stavy i většinu skotských poddaných a vedly k vojenskému konfliktu, v němž byla královna Marie poražena.

Anthony Babington pracoval pro hraběte ze Shrewsbury, který byl jistou dobu věznicem královny Marie. Babington se rozhodl nabídnout jí své služby a nějakou dobu působil jako její kurýr. Do přísně střeženého domácího vězení jí tajně doručoval dopisy z Francie. Dne 6. července 1586 jí napsal dopis, v němž ji informoval o spiknutí, jehož cílem mělo být zavraždit královnu Alžbětu a na anglický trůn dosadit Marii. V dopise požádal skotskou královnu o souhlas s tímto plánem a ujištění, že bude ochotna stát se anglickou královnou. Královna Marie měla tuto ambici od samého počátku svého pobytu v anglickém exilu, ale nezveřejňovala ji, aby alžbětinským úřadům nezažala záminku k tvrdému postihu. Proto se v odpovědi na Babingtonův dopis obezřetně nevyjádřila k plánu spiklenců zavraždit královnu Alžbětu, avšak potvrdila své nároky na anglický trůn.

Anthony Babington ani Marie však netušili, že tajná korespondence skotské královny je bedlivě monitorována alžbětinskou tajnou službou. Thomas Morgan, špeh ve službách královny Marie, najal katolíka Gilberta Gifforda, aby královně doručoval vzkazy francouzského vyslance v Londýně. Gilbert Gifford byl při této činnosti přistižen Walsinghamovou tajnou službou, a aby se vyhnul tvrdému trestu, stal se dvojím agentem. Pracoval pod dozorem Thomase Phelippese, lingvisty, kryptografa, padělatele a proslulého dešifrovatele tajných kódů. Phelippes dešifroval každý dopis skotské královny psaný tajným kódem a posléze jej předložil siru Francisi Walsinghamovi. Alžbětinská tajná policie tak měla dokonalý přehled o zprávách, které královna Marie dostávala zvenčí (údajně v pivních sudech), i o jejích dopisech psaných různým adresátům v Anglii a ve Francii.

Thomas Phelippes zadržel Babingtonův dopis i královninu odpověď na něj. Dokonalou imitací tajného kódu královny připsal i slavný dovětek, v němž se skotská královna ptá na jména spiklenců, čímž jasně prokazuje svou přímou účast na pokusu o vraždu královny Alžběty. Anthony Babington byl na základě „krvavého dopisu“ 14. srpna zatčen, 13. a 15. srpna souzen a shledán vinným a 20. září 1586 popraven.

Babington a jeho společníci, 1627. British Library, 807.C22. Foto © BPK

Phelippesem zfalšovaný dovětek sloužil jako jeden z důkazů soudní žaloby proti královně Marii. Soud probíhal na zámku Fotheringay a kauzu skotské královny Marie posuzovala komise speciálně zřízená pro tento účel. Zasedalo v ní deset hrabat, jeden vikomt a dvanáct baronů, kteří především na základě zákona o bezpečnosti královny (The Act of the Queen's Surety) odsoudili Marii k trestu smrti stětím. K popravčímu špalku královnu Marii doprovázel sir Francis Walsingham a Thomas Phelippes.⁵² Dva údery popravčí sekery v únoru 1587 měly změnit osud Anglie, jak se ukázalo hned následujícího roku.

Poprava Marie Stuartovny vyvolala v Evropě záplavu pamfletů, básní a dramát, z nichž většina se nesla v hagiografickém duchu. Marie Stuartovna se stala katolickou mučednicí. Adam Blackwood, anglický katolík žijící ve Skotsku, v latinsky psané básni památně nazval Alžbětu kacířskou vlčicí, která pobouřila celý křesťanský svět. Neméně radikální hlasy

⁵² Alford, s. 210-240, Cooper, s. 211-233.

odporu zaznívaly v Anglii, a to nejen v polemicky vyhocených traktátech Nicholase Sander a populistického polemika Richarda Verstegana, ale také například v básni Roberta Southwella. „Zaživa královna, teď mrtvá jsem / a svatá,“ píše v ní Southwell.⁵³

1588

Královna Alžběta popravu Marie Stuartovny více než dvacet let oddalovala, protože si velmi dobře uvědomovala, že poprava Bohem pomazané královny je extrémním aktem, jehož důsledky doma i v zahraničí mohou být nebezpečné. V tom se nemýlila, neboť poprava Marie spustila mediální válku nebývalého rozsahu, která byla zcela zřejmě přípravou na válku skutečnou. Angličtí katolíci v zahraničí označili alžbětinský režim za vražednou vládu ateistů a šířili představu alžbětinské Anglie jako říše zla.

Zvláště aktivní byl v tomto smyslu William Allen, který se právě v roce 1587 stal kardinálem. Spolu s jezuitou Robertem Parsonsem ❖ požádal krále Filipa II. a papeže o vojenskou intervenci v Anglii. Popravou Marie Stuartovny přišli angličtí katolíci o svou první kandidátku na anglický trůn a nahradili ji Filipem II. Pro Williama Allena a jeho přívržence byl Filip II. za dané situace prioritním uchazečem o anglický trůn, v záloze měli také tehdy dvacetiletého skotského krále Jakuba VI. (syna Marie Stuartovny), ovšem pod podmínkou, že přejde na katolickou víru. Král Jakub sice formálně protestoval u anglického dvora proti popravě své matky, ale Alžběta ho odškodnila penzí ve výši 4000 liber ročně a nakonec si zajistila jeho neutralitu.

Papež Sixtus V. uvalil na královnu Alžbětu další klatbu a slíbil podporu vojenského tažení proti Anglii ve dvou splátkách – první polovinu před začátkem „akce“ a druhou polovinu po jejím úspěšném dokončení. V katolické propagandě vystupuje královna Alžběta jako zlá a škodlivá pro Anglii i pro celý svět, španělský král Filip pak jako spasitel Anglie i světa.⁵⁴

Plán vojenské akce byl přesně vypracován, místa, kde se mělo vylodit španělské vojsko, byla stanovena, avšak špatně utajena, čehož okamžitě využil sir Francis Walsingham a jeho zpravodajská síť. Čerstvě jmenovaný kardinál William Allen připravil pamflet nazvaný *Varování šlechtě a lidu Anglie a Irska* (*An Admonition to the Nobility and People of England and Ireland*, 1588), který invazní vojsko vezlo s sebou s tím, že jej ihned po invazi bude v Anglii šířit.

William Allen v něm přitvrdil svou rétoriku, která byla vždycky ostře kritická vůči reformačnímu režimu, a velmi silnými slovy tentokrát osočil osobně královnu Alžbětu. Označil

⁵³ Shell, Alison, s. 121–122.

⁵⁴ Alford, s. 251.

ji za lucifersky pyšnou kacírku a bastardku, která se staví nad katolickou církev, ukradla anglickou korunu a zavraždila skotskou královnu a dědičku anglického trůnu Marii Stuartovnu. Všichni její poradci, zvláště William Cecil a sir Francis Walsingham byli podle Allena ateisté a machiavelisté toužící jen po moci a vraždící nevinné katolíky. Katolické dobro se v jeho pamfletu chystalo zneškodnit říši zla, kterou představovala alžbětinská Anglie.

V této kritické době opět sehrál důležitou roli sir Francis Walsingham a jeho špiónáží síť. Pomocí dvojitých agentů nejen získával informace, ale do jisté míry navigoval španělskou flotilu směrem výhodným pro Anglii. Walsinghamův agent Thomas Phelippes například věděl, že Thomas Barnes je dvojitý agent předávající informace Thomasi Pagetovi, anglickému katolíkovu žijícímu v emigraci. Informoval tedy Thomase Barnese o domnělém rozkolu v Tajné radě, o špatné morálce anglického narychlo rekrutovaného vojska a o nejvýhodnějších přístavech pro invazní vojsko. Barnes tyto informace předával Pagetovi, který informoval španělské velení. Krom toho Walsingham shromažďoval cenné informace od Angličanů žijících v cizině, zvláště od finančníka sira Horatia Palavicina.

Jiným jeho zdrojem informací byl Anthony Standen, katolický emigrant žijící ze španělské penze. Byl prodejný a za peníze předával Walsinghamovi důležité informace z Florencie. Jiný informátor Stephen Powle s předstihem Angličanům prozradil jméno velitele španělské flotily.⁵⁵ Sir Francis Walsingham tak měsíc před vyplutím španělského loďstva věděl, že cílovými přístavy budou Sheppey, Harwich a Yarmouth na východoanglickém pobřeží. Okamžitě dal rozmístit na každé z těchto stanovišť tisíc vojáků a dvě stě rytířů na koních.

V létě roku 1588 byla celá Anglie ve zbrani. Po celém anglickém pobřeží zaujaly stanoviště hlídky v plné pohotovosti. Signální ohně byly připraveny k podpálení ve chvíli, kdy by se u anglických břehů objevilo španělské loďstvo. Ze všech měst a vesnic pochodovaly k pobřeží oddíly narychlo povolaných rekrutů. I ze Stratfordu směřovali ozbrojení muži k přístavnímu městu Tilbury, ale než tam dorazili, nebylo jich už potřeba. Lehké a snadno manévrující anglické lodě rozmetaly těžké koráby španělské „nepřemožitelné flotily“ (armada invincible) v kanále La Manche.

Anglie měla v roce 1588 k dispozici 34 válečných lodí a přibližně dvě stovky soukromých plavidel byly narychlo upraveny pro válečné účely. Velením anglické flotily byl pověřen lord admirál Charles Howard z Effinghamu ❖ a jeho tři kapitáni Francis Drake ❖, John Hawkins ❖ a Martin Frobisher ❖. Španělská flotila měla 130 těžkých válečných korábů, 8000 námořníků a 19 000 vojáků včetně jízdy. Jejím velením byl králem pověřen don Alonso Pérez de Guzmán el Bueno, vévoda z Mediny Sidonie, který se v kanálu La Manche měl spojit s vévodou z Parmy a vylodit se v Kentu. Na území Anglie měl španělskému

⁵⁵ Ibid., s. 253.

invaznímu vojsku velet vévoda z Parmy. Kdyby se mu podařilo vylodit na anglickém pobřeží, neměla by anglická nedostatečně vycvičená domobrana šanci čelit jeho dobře vycvičené profesionální armádě.⁵⁶

Dne 29. července 1588 španělská flotila, částečně již zdecimovaná bouřemi, dorazila do kanálu La Manche. Španělští kapitáni chtěli ihned zaútočit na Angličany, ale vrchní velitel jim to nepovolil a španělské lodě zaujaly obranné postavení ve tvaru půlměsíce. Dne 7. srpna Angličané naplnili sedm svých lodí suchým dřívím, zapálili je a poslali po větru směrem ke španělské flotile.

Zápalné lodě způsobily španělskému loďstvu těžké ztráty a ty lodě, které Španělům zbyly, rozmetala vichřice. Ze 130 španělských lodí se domů vrátilo jen 66 a více než polovina španělských vojáků a námořníků zahynula.⁵⁷

Každý anglický námořník bojující proti Španělům měl dostat mzdu ve výši deset šilinků měsíčně,⁵⁸ ale královská pokladna byla válkou vyčerpána tak, že úřady nemohly tuto částku námořníkům vyplatit. Admirál Howard marně urgoval peníze pro své muže, kteří pro Anglii a královnu nasazovali životy a španělskou invazi odvrátili. Zatímco v bitvě samé zahynulo z celkového počtu 15 000 přibližně 100 anglických námořníků, daleko větší počet obětí si vyžádal tyfus, kurděje, otrava ze zkaženého jídla a další nemoci způsobené extrémními podmínkami, jimž byli účastníci této bitvy vystaveni.

Porážka Španělů u anglického pobřeží byla obrovským šokem pro celou katolickou Evropu a triumfem královny Alžběty a anglické reformace. Dokonce i angličtí katolíci z jezuitského semináře v Římě přijali zprávu o vítězství svých krajanů s potleskem vestoje. Je zcela nepochybné, že rok 1588 byl osudovou křížovatkou anglické historie.

Když se 17. listopadu 1588, v den třicátého výročí korunovace královny Alžběty, v Londýně a po celé Anglii rozezněly zvony, byla to zcela mimořádná oslava královského majestátu a slavného anglického vítězství. Toho dne ráno se královna Alžběta se všemi členy své vlády vydala z Cheapsidu ke katedrále svatého Pavla, kde se konala velkolepá oslava díkůvzdání.

Alžbětě se nakonec podařilo postupně přesvědčit většinu národa o užitečnosti reformace. Nermalou roli v tom sehrálo národní cítění – reformace splývala s patriotickým, to jest především protišpanělským cítěním většiny Angličanů. Angličanství v této pozdní fázi alžbětinské doby začalo splývat s protestantstvím. Být Angličanem čím dál tím víc znamenalo být protestantem.⁵⁹

⁵⁶ Kinney, Swain, s. 487.

⁵⁷ Alford, s. 250-257.

⁵⁸ Somerset, s. 593.

⁵⁹ Sharpe, s. 101.